

نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر) روش ها و راه کارها

مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (سال ششم)
شماره ۱۹ / بهار ۱۳۹۹ / ص ۲۶-۳۸

رقيه حيدري^۱، فرشته رفيعي^۲، مرضيه شيرازي^۳

^۱ کارشناسی علوم تجربی

^۲ کارشناسی زبان و ادبیات فارسی

^۳ کارشناسی زبان و ادبیات فارسی

نویسنده مسئول:

مرضيه شيرازي

چکیده:

در مقاله پیش رو به دلیل کمبود های موجود در زمینه ی آشنایی نوجوانان و جوانان با فريضه ی مهم دينی بر خود واجب دانستيم اين موضوع را كاملا را مورد ارزيابي قرار دهيم وعلل اصلي را جوبا شويم كه در اين زمينه ما به اهداف زیر دست يافتيم:

۱. شناخت مفهوم نظارت همگانی و امر به معروف و نهی از منکر

۲- بیان راهکار های جدید نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر)

۳- شناخت عوامل تاثیر گذار بر امر به معروف و نهی از منکر و

همچنین به سابقه ی امر به معروف و نهی از منکر و مراحل آن و... نیز اشاره هایی داشتیم.

کلید واژه : تعاریف امر به معروف و نهی از منکر، سلسله مراتب، آداب و عکس العمل ها، آثار دنیوی و اخروی

مقدمه:

در کلیه جوامع انسانی از گذشته تا حال، همیشه قوانینی وضع شده تا بشر در سایه آن بتواند زندگی توأم با امنیت و آرامش داشته باشد هر جامعه فراخور فرهنگ و سنت های خود قوانینی دارد که بر مبنای آن ارکان اجتماع استوار می گردد.

آن چه در قوانین تمام جوامع بشری قابل توجه است وضع قانون برای جاری شدن اخلاقیات در زندگی بشر بوده که با این وسیله بشردر سایه قانون بهره مند از آسایش و امنیت گردد.

قوانین الهی در این میان با در نظر گرفتن تمام ابعاد زندگی بشر، روحیات و نیازهای مادی و معنوی انسان در جهت رسیدن سعادت و کمال حقیقی وضع شده و «نبوت» در جهت ارائه و بیان قانون الهی در میان انسان ها، در مسیر تاریخ حیات انسان جایگاهی بس رفیع دارد.

آن چه مسلم است این که هیچ گاه تمام قوانین آن گونه که باید به اجرا در نمی آید و همین امر موجب شکل گیری مسیر تاریخ زندگی بشر به صورت وجود گردیده و همیشه دو جریان خوب و بد در تقابل یکدیگر بوده اند.

همیشه افرادی بوده و هستند که با سرپیچی از قوانین وضع شده، منافع، امنیت و آرامش دیگران و حتی خودشان را ندیده گرفته و به مقابله با قانون پرداخته اند. البته باید در نظر داشت که این تعارض و مقابله با قوانین جامعه، از جهل و ناآگاهی افراد سرچشمه می گیرد. در دین مبین اسلام هم که کامل ترین ادیان و جامع ترین قانون زندگی بشر است و تمام ابعاد زندگی انسان در آن مد نظر قرار گرفته، در جهت زندگی بهتر بشر احکامی صادر شده که برخی افراد نسبت به آن بی توجه هستند و همین امر موجب تزلزل و گسستگی بنیان های اجتماعی می گردد. در شریعت اسلام در کنار تمامی احکام و فرامین، حکمی صادر شده و تمامی افراد را در قبال هم متعهد و مسئول گردانیده که از جمله آن فریضتین امریه معروف و نهی از منکر است که از فروع دهگانه دین مبین اسلام و فقه جعفری می باشد. در قانون اسلام علاوه بر وظایفی که به عهده حکومت نهاده شده در جهت جاری نمودن احکام، تمام افراد را هم موظف نموده تا نسبت به ترویج نیکی ها و بازداشتن دیگران از بدی ها در قالب امریه معروف و نهی از منکر گام بردارند.

نقش هر مسلمان در تعیین سرنوشت جامعه و تعهدی که باید در پذیرش مسؤولیت های اجتماعی داشته باشد، ایجاب می کند که او ناظر و مراقب همه اموری باشد که پیرامون وی اتفاق می افتد. این مطلب در فقه اسلامی تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر مطرح شده و از مهم ترین مبانی تفکر سیاسی یک مسلمان به شمار می رود؛ چنان که از مهم ترین فرایضی است که وجوب کفایی آن ضروری دین شناخته شده و ضامن بقای اسلام است.

قرآن کریم در بیان صفات ممتاز مؤمنان می فرماید:

«وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»

مردان و زنان با ایمان ولی (و یار و یاور) یکدیگرند، امریه معروف و نهی از منکر می کنند، نماز را برپا می دارند و زکات را می پردازند و خدا و رسولش را اطاعت می کنند.

به موجب این آیه، افراد مؤمن به سرنوشت یکدیگر علاقمند بوده و به منزله یک پیکر می باشند. پیوند سرنوشت ها موجب می شود که تخلف و انحراف یک فرد، در کل جامعه تأثیر بگذارد؛ چنان که یک بیماری واگیر در صورتی که معالجه نگردد، از فرد به جامعه سرایت نموده و سلامت آن را به خطر می اندازد.

تعاریف

معنای لغوی نظارت:

(ناظم الاطباء) آمده است. همچنین به معنی عمل ناظر و مقام او، مراقبت در اجرای امور آمده است.

(ب) مفهوم نظارت

تعریفی که در مورد نظارت کرده‌اند عبارت است از: «ارزیابی تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ها از زمان اجرای آنها و اقدامات لازم برای جلوگیری از انحراف عملیات نسبت به هدف‌های برنامه و تصحیح انحرافات احتمالی به وجود آمده».

معنای لغوی معروف و منکر :

معروف از عَرَفَ : شناخته شده

منکر از نَكَرَ : نادانسته و ناشناخته

معنی اصطلاحی معروف و منکر:

معروف : اسمی است برای هر کاری که حسنش به وسیله عقل و یا شرع شناخته شده است .

منکر: چیزی که به وسیله افراد مورد انکار قرار گرفته و ناشناخته مانده است.

مفهوم شناسی و پیشینه امر به معروف و نهی از منکر

امربه معروف و نهی از منکر مانند بسیاری از واژگان دیگر، به دو معنای لغوی و اصطلاحی به کار می‌روند؛ ولی، معنای لغوی و اصطلاحی این دو از هم دور نیستند؛ بنابراین، معروف در لغت از ماده عرف ضد نکر، هرچیز پسندیده‌ای است که نفس آن را می‌شناسد و به آن انس می‌گیرد و آرامش می‌یابد. و منکر: خلاف معروف، هر امری است که شرع آن را زشت بشمارد و حرام و ناخوشایند بداند. به تعبیر دیگر، معروف، اسم هر کاری است که حسن آن را عقل و شرع تشخیص دهند و منکر آن است که عقل و شرع آن را انکار نمایند. و در اصطلاح فقهی، معروف، هر کار پسندیده‌ای است که افزون بر خوبی، دارای وصف زائد باشد، (از قبیل استحباب، وجوب و ...) که یاد خود انجام دهنده آن را بشناسد (به واسطه اجتهاد و ...) یا به آن راهنمایی‌اش کنند (در صورتی که مقلد باشد) و منکر، کار زشتی است که یا خود انجام دهنده آن را بشناسد، یا از طریق دیگران بشناسد، (از طریق مجتهد). از آن جا که منکر و معروف هم به فرهنگ وابسته است و هم عقل آن را می‌شناسد، یعنی برخی، از منکرات، در همه فرهنگ‌ها منکرند و برخی از معروف‌ها، در همه فرهنگ‌ها معروف به حساب می‌آیند؛ ولی، برخی از مصادیق معروف و منکر را باید، از طریق شرع شناخت، به همین دلیل کسانی که برخی از مصادیق منکر را انجام می‌دهند و برخی معروف‌ها را ترک می‌کنند، و در شناختن آن نیز کوتاهی نکرده‌اند و از روی لجاجت نیز عمل نکرده‌اند، قاصر شناخته می‌شوند و در پیشگاه خداوند معذورند. قدمت امر به معروف و نهی از منکر به زمان آفرینش حضرت آدم برمی‌گردد. نخستین انسان روی زمین، دعوت کننده به نیکی‌ها بود و پس از وی نیز پیام‌آوران وحی و پیروان مؤمن‌شان در انجام این فریضه مهم کوشیدند و برای منکرزدایی، دشواری‌ها را تحمل کردند و هزینه‌های جانی و مالی بسیار دادند. در روزگار ما امام خمینی رحمه الله، مردم را به انجام این وظیفه الهی فراخواند و در حال حاضر نیز رهبر فرزانه انقلاب همگان را به اجرای این فریضه الهی سفارش می‌کند. همه باید امر به معروف و نهی از منکر بکنند، هم مسئولیت شرعی و هم مسئولیت انقلابی و سیاسی شماس. امر به معروف هم مثل نماز واجب است.

سیری در عقاید و آراء سخنگوی امام و انقلاب

یادگار امام، از موضع یک جامعه شناس و کارشناس مسائل اجتماعی بدون تعصب، واقع بینانه با مسائل برخورد می کند و شدیداً از آفت شعارزدگی و برخورد با معلولها پرهیز می کند. البته در سالهای پس از انقلاب از این رهنمودها، تحلیل ها و سخنان بسیار ارزشمند و کارگشا چندان استفاده نکردیم. این جملات اگر چه در سمینار یا کنگره ای تحت عنوان مقاله ای خاص بیان نشده است، اما در واقع عصاره و چکیده یک کار تحقیقی علمی و دقیق است. بین مسائل و نابسامانی ها مختلف رابطه تأثیرگذاری و اثرپذیری قائل است و دقیقاً از بررسی موردی و غیر علمی یا نقد جریانها در خلأ پرهیز شده است؛ بار دیگر با تأمل و دقت و شکیبایی به مضامین ارزشمند نمونه زیر بیندیشیم:

«نابسامانی های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی با مسئله اشاعه منکرات همبستگی مستقیم دارد و به صورت زنجیره ای متصل عمل می کنند. برای مبارزه با منکر باید قبل از هر اقدامی با نابسامانیها در ابعاد گوناگون فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مقابله کرد. آنچه که مسلم است این نکته است که باید با منکرات مبارزه کرد، اما توقع بی جایی است که قبل از سالم سازی بسترهای اقتصادی، اجتماعی از همه افراد جامعه اعم از افراد مرفه و فقیر بخواهیم که هیچگونه منکری را مرتکب نشوند. باید از شعارهای بی اثر و گذرا دست برداریم و برای شناخت و تشخیص نقاط کور تنها با معلولها مبارزه نکنیم».

قبل از استخراج موضوعات اصلی و عناصر کارساز جمله ها و نمونه های مذکور جای شکواییه باقی است که چرا برای اکثر موضوعات، مشکلات و مسائل اجتماعی - سیاسی، اقتصادی علمی، فرهنگی و سمینار ها و کنگره های پر خرج و ملى و حتی جهانی برگزار کرده ایم و در حین برگزاری به مقالاتی هم بارها احسنت و مرحبا گفته ایم و پس از اتمام کنگره گویا دچار فراموشی شده، همه چیز حتی فلسفه اصلی تشکیل کنگره ها را از یاد برده ایم بخصوص در کنگره هایی که پشتوانه اجرایی داشته و فلسفه تشکیل را شناخت مشکلات و کسب تجارب و دریافت راه حلها و نظرها دانسته ایم، بر سر بسیاری از کنگره ها آن آمده است که بر سر سخنان حیاتبخش امام و رهبری و سایر بزرگان. اما محورها و عناوین اصلی که می توان بعنوان نتیجه یک تحقیق هدفمند در رشته علوم اجتماعی یا جامعه شناسی از متن سخنان یادگار امام استخراج و دسته بندی کرد عبارتند از:

۱. بین اشاعه منکرات و نابسامانی های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی همبستگی و رابطه مستقیم وجود دارد.
۲. با منکرات باید مبارزه کرد، بعنوان یک اصل ثابت و قطعی و دینی.
۳. قبل از مبارزه و نهی از منکر باید زمینه های این نابسامانیها را از بین برد و سپس به مبارزه با آنها پرداخت.
۴. اگر شرایط و زمینه منکرات در جامعه وجود داشته باشد، نمی توان از افراد و طبقات مختلف جامعه انتظار داشت به صرف تذکر و توجیه ما مرتکب منکر نشوند. (اگر روزی قرار باشد به بررسی توفیق یا میزان کارایی طرح امر به معروف و نهی از منکر بپردازیم، چه بسا یکی از علل اصلی ناکارایی، اگر نگوئیم شکست طرح مذکور، بی توجهی نسبت به شرایط، زمینه ها و عدم ایجاد مقدمات لازم و بهینه سازی محیط و ده ها عامل دیگر باشد). ما در جامعه ای که زمینه معصیت در آن بسیار است توقع داریم هیچ کس راه خطا و گناه نرود، یا بدام انحراف و منکرات نیفتد. شاید تمثیل این شعر سنایی باشد که:

در میان قعر دریا تخته بندم کرده اند

باز گویند که دامن تر نکن هشیار باش

۵. نکته دیگر اینکه احمد آقا، زمینه و امکان منکرات را هم در بین قشر فقیر و هم در قشر مرفه می داند. یعنی با آن نظر که فقط فقر موجب و زمینه ساز فساد یا منکرات است مخالف است. اگر واقع بینانه به مسئله بپردازیم و آمار پرونده های فساد و منکرات را مقایسه کنیم بخوبی به نکته سنجی ایشان پی می بریم. شاید اختلاف در این باشد که فساد بین دو قشر فقیر و مرفه نمودهای متفاوت دارد. اگر چه در بعضی از مرقهان فساد آشکار است اما در مجموع باید گفت فساد قشر مرفه پنهان است پشت رفاه و حفظ ظاهر. اما از جهت روابط پنهانی و درونی بسیار اسف بار و دردناک است.

۶. یادگار امام پس از طرح و بیان و تحلیل گذاری موضوع به بیان و ارائه راه حل می پردازد، کاری که اکثر منتقدین ما حتی شخصیت های مسئول کشور آن را در نظر ندارند. و اکثراً از سر دلسوزی به بیان مشکلات و گاهی هم آغشته به اغراض سیاسی و جناحی، بزرگ

کردن نابسامانی ها و حتی هشدار دادن و اعلام خطر کردن بسنده می کنند. گاهی چون راه حل عملی و اجرایی ندارد از حد هشدار هم فراتر رفته و حالت تهاجم و انتقادهای غیر مفید بخود می گیرد. اما یادگار امام پرهیز از شعارزدگی و شناخت و تشخیص نقاط کور را قبل از مبارزه ناآگاهانه ضروری می داند. [۱]

بد نیست به این نکته هم اشاره شود که در قرآن و فرمایشات و کلمات پیامبر اکرم و بزرگان دین صرفاً مبارزه با منکر اصل نیست بلکه همیشه امر به معروف هم هست. دقت باید کرد که در بیان الهی نخست امر به معروف است بعد نهی از منکر. راستی جا دارد از خودمان بپرسیم که در عمل به آن دستور پدرا نه و تأکید ارزشمند رهبر انقلاب که شاید یکی از مهمترین توقعات ایشان پس از ارتحال امام بود چگونه عمل کردیم. کاش روزی کسی دور از تسویه حسابهای جناحی از متولیان امور بپرسد که چرا خوب عمل نشد؟ چرا در اجرا و عمل به آن خط کلی و حکم شرعی را که رهبر انقلاب بر ما تکلیف کرد، نسنجیده عمل شد؟ لطایف و دقایق و شرایط را در نظر نگرفتیم. فقط قهرآمیز و تهاجمی و متعصبانه و بصورت عکس العملی و انفعالی عمل کردیم و فقط هم نهی از منکر. متأسفانه در مواردی چنان خشن عمل شد که امکان هرگونه توصیه و امر به معروف را از خود و جامعه سلب کردیم. مگر نه اینکه ستادها و گروه های امر به معروف و نهی از منکر تشکیل شد و اعتباراتی را هم بخود اختصاص داد، آیا می توان گفت نتیجه کار چه بوده است؟ ما آمرین به معروف را افرادی انتخاب نکردیم که چهره و وجهه آنها مشوق افراد بسوی خیر و معروف باشد. ما مبلغین و مروجین عزیز امر به معروف را معصوم تصور کردیم و مخاطبین را افرادی فاسق، فاسد و حتی تا مرز الحاد و کفر هم پیش رفتیم و به صرف ظاهری نامناسب بلافاصله او را دستگیر کردیم بدون آنکه به فکر بعد از دستگیری آن (اگر دستگیری راه حل باشد) افتاده باشیم. تازه بدون اینکه با مقامات قضایی هماهنگی لازم را بعمل آوریم، قوانین و حد و مرز احکام منکر را مصوب داشته باشیم، بعضاً هم چه بسا از سر دلسوزی یا غیرت بسیار، دستی هم به روی جوانان خام، گول خورده و در مسیر تندباد مسموم تهاجم غربی قرار گرفته، بلند کردیم و تصورمان این بود که با دستگیری حتی چند صد یا چند هزار نفر همه مشکلات حل است!

یقیناً نیت بلند و معنوی رهبر انقلاب هرگز این نبوده است، این هم مثل بحث اسلامی کردن دانشگاهها در اثر سوء مدیریت، خشک طبعی، بی ذوقی، کج سلیقهی ذبح شد و نتایج و اثرات مورد نظر را نداد. این کلمات یادگار امام ما را آگاه کرد که بیاییم بار دیگر صادقانه و بدور از تعصب کورکورانه نخست خود را و پس از آن شیوه ها و روشها و عملکردمان را نقد کنیم قبل از آنکه دیگران ما را نقد کنند، و برخی از دشمنان نفوذی حتی جسارت را از حد بگذرانند و اصل و حکم مقدس شرعی امر به معروف و نهی از منکر را زیر سؤال ببرند. مثل برخی از سؤالات شیطنت آلودی که برخی از کوه بینان مغرض یا دوستان نادان پیرامون بعضی از احکام شرعی مطرح می کنند. اگر چه تلاش برای تضعیف مبانی و ارکان و احکام شریعت مقدس کاری عبث است اما حفظ و پاسداری از دین خدا تحت هر شرایط از عهده ما خارج نیست. ما موظفیم نه برای خوشامد دل این و آن، برای اجرای هر چه بهتر، دقیق تر، فراگیر و اثربخش تر احکام و تکالیف الهی با شیوه های تبلیغی و تبشیری و حتی اندازی مناسب و با در نظر داشت محیط و شرایط و زمان و مکان احکام معطله دین خدا را احیا و رونق بخشیم.

امر به معروف ونهی از منکر در اسلام

امتیازات قوانین الهی اسلام

دولتها و حکومتها در کشورهای مختلف جهان پس از جعل قانون، برای اجرا و پیاده نمودن آن، سازمانهایی را به وجود می آورند تا از تخلفات جلوگیری شود ولی با آن همه امکانات که در اختیار دارند، توان اجرایی و کاربرد عملی آنها در محدوده خاصی است که در خارج از آن محدوده هیچ گونه نقش واطلاعی ندارند و در رابطه با درون خانواده ها، گروههای همفکر و هم عقیده ومخفی گاه ها نمی توانند نقشی داشته باشند. همچنین اگر عده و گروهی به اقتضای آشنائی، رفاقت و هم سوئی، تخلفی بنمایند و دیگران هم ناظر آن باشند، همگی خودرامسئول جلوگیری از تخلف نمی دانند، تنها افراد خاص هستند که در شرائط ویژه می توانند جلوگیری کنند.

اما یکی از قوانین افتخارآمیز اسلامی این است که در رابطه با «امر به معروف و نهی از منکر» به صورت عرضی و طولی قانونگذاری شده است، درحالی که خود از قوانین الهی است و با پشتوانه الهی و ایمان و اعتقاد قلبی مستحکم هست و تخلف از آن و کوچک شمردن آن، گناهی بزرگ و در عرض همه قوانین اسلام می باشد، از جهت دیگر پشتوانه و عامل و ضامن اجرایی سایر قوانین بوده ناظر بر تک تک قوانین و فرد فرد جامعه است.

اسلام در این مترقیانه ترین قانون، تمام افراد مسلمان را مسؤول دانسته و هیچ گونه محدوده ای برای آن مشخص نکرده است جز این که در موارد و شرائط مختلف و متفاوت، طبعاً روشهای اعمال و اجرای این قانون و نظارت بر اجرای قوانین سبک ویژه و مخصوص به خود را خواهد داشت که در جای خود در مبحث شرائط، مراتب و روشها مورد گفتگو و بررسی قرار می گیرد.

کاربرد این نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر) محدوده خاص ندارد و حتی در درون کانون خانواده ها، چنانچه پدر یا مادری تخلف از قانون کنند، فرزندان وظیفه دارند با رعایت شرائط و مراتب و کیفیت انجام این وظیفه، آنان را از تخلف باز دارند و برعکس نیز (به طریق اولی) چنین است.

در کاربرد این قانون الهی، دولت و امت، افراد حکومت و اعضای عامه مردم وظیفه متقابل دارند که ضامن اجرای قوانین و حافظ مصالح یکدیگر و با حفظ شرائط و مراتب در مقابل تخلفها بایستند. تا آنجا که امام امیرالمومنین (ع) در اهمیت این قانون می فرماید:

«ما اعمال البر كلها والجهد في سبيل الله عند الامر بالمعروف والنهي عن المنكر الا كنفثه في بحر لجي .»

«کلیه کارهای نیک و جهاد در راه خدا در مقایسه با امر به معروف و نهی از منکر، نیستند جز همانند دمای دهن در برابر اقیانوسی بی کران.» زیرا علاوه بر این که این قانون، خود از قوانین الهی است، ناظر به همه قوانین و حافظ و ضامن اجرای آنها می باشد. در عظمت و اهمیت آن همین بس که مولای آزادگان جهان و سرور شهیدان، حضرت امام حسین (ع) هدف از قیام و نهضت خود را در وصیتنامه تاریخی خویش چنین بیان می کند: «ایرد ان آمر بالمعروف و انهی عن المنکر» «من در این قیام می خواهم امر به معروف و نهی از منکر نمایم».

بنابراین چون تخلف ها، منکرات و مفسد به یک صورت و شکل و شرائط نیستند، لازم است ترتیبی اتخاذ گردد که در بازداری و نهی از آنها در هر شرائطی موفق گردیم و چون در شناخت و آگاهی از معروف افراد و گروه ها در شرائط مختلف ممکن است تشخیص ها و برداشتهای گوناگونی داشته باشند، ضروری است که برای هر شرائط امکانات آگاهان و ارشاد و امر به معروف را نیز در اختیار داشته باشیم و آن بدین صورت است که اولاً بر فرد فرد جامعه مسئول اسلامی فرض و واجب باشد که «کلکم راع و کلکم مسؤول عن رعیتة» و ثانیاً: گروهی گزینش شده، متشکل، منسجم، قدرتمند، خیرخواه، باتقوا، آگاه به معروف و منکر و عالم به قوانین و آموزش های لازم رادیده، وجود داشته باشند که عالمانه و قدرتمندانه جامعه را به سوی زیباییها و معروف سوق دهند و از زشتیها و مفسد و منکرات باز دارند و ناظر بر اجرای صحیح قوانین در میان امت باشند. و هرگاه امر به معروف و جلوگیری از مفسد و منکرات، از قدرت فرد و افراد خارج باشد، این گروه وارد عمل گردند و گلستان جامعه را از خار و خس ها بزدايند. و بذر گل و زیبایی بپاشند. [۲]

خطر دشمنان درونی و برونی

تردیدی نیست که قدرتها و حکومتهای شیطانی و استعماری، بیش از هر چیز از فرهنگ انقلاب که همان فرهنگ اسلام است، واهمه و هراس دارند و اگر حمله و هجوم آورده اند، فرهنگ ما را نشانه و هدف گرفته اند اگر ما از فرهنگ اسلامی خویش دست برداریم، یا حداقل مثل بسیاری از کشورهای (به اصطلاح)

اسلامی، تظاهر به اسلام کنیم و در عمل به قوانین حقیقی اسلام، سهل انگاری و کوتاهی نمائیم کاری با ما نخواهند داشت. اکنون برای مقابله با این هجوم و ستیزه بهترین راه و وسیله و روش و عملکرد خود ما و محافظت از فرهنگ الهی اسلامی انقلابمان است و یکی از

عالیترین و موثرترین روشها عمل و اجرای صحیح و دقیق قانون امر به معروف و نهی از منکر می باشد و گرنه به تدریج بر ما همان خواهد رفت که بر پیشینیان.

زمینه مفاسد و منکرات

علاوه بر کوششهای همه جانبه دشمنان اسلام و افراد آلوده و مفسده جو، این نکته نیز گفتنی است که زمینه فساد و آلودگی و عوامل به وجود آورنده انحراف، به طور نسبی در افراد وجود دارد و کسی نمی تواند این حقیقت را انکار نماید. و مفاسد و انحرافات، به شعله و شراره آتش می مانند که اگر خاموش و کنترل نگردد، دامنه آن همه چیز را فرا خواهد گرفت و به خاکستر مبدل خواهد کرد، که بحث پیرامون وجوب عقلی قانون (امر به معروف و نهی از منکر) علاوه بر وجوب شرعی و تعبدی، خود بحثی جالب و جای تردید و انکار نیست. و در این رابطه پیامبر (ص) فرمودند: «یک گنه کار در میان مردم مانند کسی است که با گروهی سوار کشتی می شود و هنگامی که در وسط دریا قرار می گیرد به سوراخ کردن کشتی در جایگاه خویش می پردازد، اگر دیگران او را از این کار خطرناک باز ندارند، آب به کشتی نفوذ کرده، همگی غرق می گردند». و گفته مرحوم «شهید ثانی»: «وهو واجب علی مقتضی قواعد العدل» «طبق اقتضای اجرای عدالت، عقلا و شرعا باید امر به معروف و نهی از منکر اجرا گردد». و ترک آن مساوی با ترک عدالت و تباهی و هلاکت برای خود و جامعه خواهد بود. [۳]

واکنش، سهل انگاری و کوتاهی

گرچه تاریخ جهان مشحون از شواهدی است که چگونه باسکوت و بی تفاوتی گروهی (حتی دانایان)، ظلم و فساد دامنگیر همگان شده و نیکان نیز در آتش زشتکاران سوخته اند. و به خاکستر مبدل گشته اند؟ اما ما در اینجا به طور بسیار کوتاه و فشرده به برخی از اخطارها که از ناحیه پیشوایان معصوم علیهم السلام رسیده است که هم تاریخ را دربر دارند و هم مرتبط با وحی بوده و کاملترین انسانها هستند می پردازیم تا به اهمیت موضوع بیشتر پی برده و خطرهائی را که در ترک یاسهل انگاری این قانون هست، متذکر شویم و تاریخ تلخی را تکرار ننمائیم. و رسالت خویش را در برابر اسلام و جهانیان به خوبی ابلاغ کنیم.

رسول اکرم (ص) فرمودند: «لا تزال الناس بخیر ما امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر و تعاونوا علی البر و التقوی فاذا لم تفعلوا ذلک نزلت منہم البرکات و سلط بعضهم علی بعض و لم یکن لہم ناصر فی الارض و لا فی السماء»

«همیشه و همواره مردم در خیر و نیکی به سر خواهند برد مادام که امر به معروف و نهی از منکر نمایند و در نیکی و نیکوکاری و تقوا، همیاری و همکاری داشته باشند. پس اگر چنین نکردند، برکات از آنان سلب خواهد شد و برخی از آنان بر بعضی دیگر مسلط خواهند گشت و در آن صورت یآوری در زمین و آسمان نخواهند داشت». [۷]

آثار امر به معروف و نهی از منکر

الف) اجرای احکام اسلام: امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران و روش صالحان است، فریضه بزرگی است که به سبب آن،

واجبات اسلامی برپا می شود.

ب) عدالت اجتماعی: امر به معروف و نهی از منکر با برگرداندن مظالم به صاحبان اصلی آن و مخالفت با ستم گر همراه است. هم چنین تقسیم عادلانه بیت المال و غنائم را در پی دارد و صدقات (مالیات های شرعی) از جاهای لازم گرفته شده، در جای حق و مناسب مصرف می شود.

ج) سازندگی: به وسیله امر به معروف و نهی از منکر زمین آباد می شود.

د) استواری نظام اسلامی: (بها یستقیم الامر؛ به وسیله امر به معروف و نهی از منکر، امر (حکومت) مستقیم می گردد)

ه) امنیت: به وسیله امر به معروف و نهی از منکر... راه ها امن می گردد... و از دشمنان انتقام گرفته می شود.

و) خیر و سلامتی: پیامبر (ص) فرمودند: امت من تا زمانی که امر به معروف و نهی از منکر کنند، در خیر و سلامتی اند.

ز) قدرت مندی مومنان: هرکس امر به معروف کند، مومنان را قدرت مند می کند.
ح) تضعیف جبهه نفاق: در قرآن آمده مردان و زنان منافق برخی مانند برخی دیگرند که امر به منکر و نهی از معروف می کنند و مشیت های خویش را علیه شما گره می زنند.

آثار اخروی امر به معروف و نهی از منکر

۱. خشنودی خدا: در قرآن مجید آمده است: او بستگان خویش را به نماز و (دادن) زکات وامی داشت و پروردگارش از او راضی بود.
۲. فلاح و رستگاری: مومنانی که امر به معروف و نهی از منکر می کنند رستگارند.
۳. ثواب فراوان: امام علی(ع) می فرماید: امر به معروف و نهی از منکر ثواب را دو چندان و اجر را بزرگ می کند.
۴. رهایی از دروغ: رسول اکرم(ص) فرمودند: شبی در خواب دیدم که شعله های آتش (دوزخ) مردی را در بر گرفته اند ولی امر به معروف و نهی از منکر آمدند و او را از آتش نجات داده با فرشتگان قرار دادند.
۵. بهشت برین: امام صادق(ع) می فرماید: بهشت را دری است به نام (معروف) که جز اهل معروف از آن وارد نمی شوند.

اثر امر به معروف در انسان

حضرت علی(ع) به فرزندش فرمود: امر به معروف کن تا اهل معروف باشی.
همان گونه که هرکس لباس می شوید، دست خودش نیز پاک می شود؛ کسی که مردم را به خیر دعوت می کند، به طور طبیعی سعی می کند تا خودش نیز به آن کاری عمل کند که به دیگران سفارش می کند.[۴]

مراتب نهی از منکر

امام علی علیه السلام در حدیثی طولانی مراتب امر و نهی را با ارزش هر مرتبه، این گونه بیان فرمود: گروهی از مردم بادت و زبان و قلب به مبارزه با منکرات برمی خیزند. آن ها تمام خصلت های نیکو را در خود به طور کامل جمع کرده اند.
- گروهی دیگر با زبان و قلب نهی از منکر می کنند. این ها به دو خلعت تمسک بسته و یکی را از دست داده اند.
- گروهی تنها با قلب مبارزه می کنند ولی مبارزه بادت و زبان را ترک کرده اند. این گروه بهترین خصلت را رها کرده و تنها یکی را گرفته اند.
- عده ای هم نه به زبان نه به دست و نه به قلب نهی از منکر نمی کنند. اینها مردگانی در میان زندگان هستند.
البته مراحل مختلفی برای امر و نهی وجود دارد که در زیر تنها چند مرحله از «برخورد بامنکر» از سیره و سخن امام را مرور می کنیم:

۱ - منکر پوشی

اولین گام در برخورد با منکر، رعایت احتیاط و ممانعت از افشای معصیت است. زیرا افشای آن هم موجب نقصان به شخصیت گناهکار شده، او را در جامعه انگشت نما می کند و گاه همین عامل، سبب افتادن در گرداب گناهان دیگر می شود. همچنین موجب شکستن حرمت گناه و عادی شدن آن می گردد.

۲ - چهره در هم کشیدن

نقل است که امام علی علیه السلام و شخصی دیگر نزد عمر (خلیفه دوم) رفتند تا پیرامون موضوعی بین آن دو قضاوت کند. خلیفه به مدعی گفت: رو به روی من بنشین. آن گاه به امام گفت: ای ابالحسن! کنارش بنشین. امام سیمایش برافروخته شد، چنان که از حالت

چهره اش عمر فهمید خلاقی از او سرزده است. پرسید: یا علی! نمی خواهی کنارش بنشینی؟ فرمود: ناراحتی من از این است که رعایت عدالت را نکردی. مرا با احترام (باکنیه) نام بردی و او را به اسم صدا زدی.

۳- نهی گفتاری

نهی گفتاری به صورت های گوناگون می تواند صورت گیرد:

الف - تقبیح منکر

این روش نیز در حقیقت نوعی برخورد باگناه است، تا به این ترتیب شخص گناهکار به صورت غیر مستقیم متوجه قباحت عمل خود شده، از آن روی گردان شود.

ب - نهی مستقیم

در صورتی که چهره درهم کشیدن (ابراز ناراحتی درونی) و تقبیح منکر، فایده ای نبخشد، نوبت به اجرای نهی گفتاری مستقیم خواهد شد. البته منظور اعم از سخن گفتن و نوشتن است.

ج - اعلام بیزاری و تاثیر

نهی گفتاری درگام سوم به صورت اعلام بیزاری تبلور می یابد.

۴ - تهدید

زیادبن ابیه، جانشین ابن عباس، فرماندار بصره بود. او به اموال بیت المال دست درازی و در آن خیانت کرده بود. امام نامه ای به او نوشت و او را در برابر این منکر تهدید کرد:

«من سوگند راست به خدا یاد می کنم که اگر به من خبر برسد تو از غنیمت مسلمانان به چیزی کوچک یا بزرگ خیانت کرده ای، به توچنان سخت خواهم گرفت که کم مال و گران پشت و ناچیز شوی.»

۵ - خلع عامل منکر از موقعیت

بی گمان بسیاری از گناهکاران به دلیل احساس اطمینان از عواقب گناه خود، دست به گناه می زنند. این امر در گناهان اجتماعی البته بیشتر از دیگر موارد است. [۵]

۶ - اجراء حد و مجازات

قبل از اجرای حد، امام راه های ممکن برای رهایی از حد را پیش روی شخص قرار می داد تا اصولا خود را در معرض حد نیاندازد. اما در هنگامه لازم نیز برای اجرای حد اصرار می ورزید.

۷ - سکوت

سکوت در واقع زمانی است که امر و نهی نتیجه ای نداده است، نه در مرحله قلب، نه در مرحله زبان و نه در مرحله عمل. و چون امر و ناهمی توان مقابله را ندارد، ناچار سکوت اختیار می کند و در این وقت هیچ ملامتی شایسته او نخواهد بود. البته می توان گفت سکوت، دیگر مرحله ای از امر به معروف و نهی از منکر نخواهد بود. چون عملی و اقدامی در آن صورت نمی گیرد ولی حقیقت این است که اندکی ژرف نگری ما را به قرار دادن در سکوت به عنوان آخرین مرحله و یا مرحله انتخاب از امر و نهی به وظایف دیگر قرار داد.

آداب و شیوه ها در امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر به طور مستقیم با دین و دنیا و آبروی افراد در ارتباط است و لذا از حساسیت ویژه ای برخوردار می باشد. همان گونه که رها کردن این واجب الهی، هلاکت بار و خطر آفرین است، اجرای آن نیز بدون رعایت حدود و توجه به شرایط و مراتب و روحیات و ظرفیت افراد، زیان بار خواهد بود.

در قرآن کریم و سیره عملی بزرگان دین و سخنان آنان، نکات بسیار مهم و ارزش مندی وجود دارد که می توان از آنها برای انتخاب روش های صحیح امر به معروف و نهی از منکر مدد گرفت. در این قسمت به برخی از این نکات اشاره می کنیم.

۱- توجه به ظرفیت ها

یکی از شیعیان می گوید: در حضور امام صادق (ع) در باره عده ای سخن به میان آمد. من به امام عرض کردم: ما از آنان بیزاریم، زیرا آنان به آنچه ما قائلیم، قائل نیستند. امام فرمود: با این که آنان دوستدار ما هستند اما به آنچه شما قائل هستید، قائل نیستند، شما از آنان بیزارید؟! گفتم: آری. امام فرمود: اگر چنین است ما نیز از مزایایی برخورداریم که شما از آنها بی بهره اید، در این صورت آیا ما هم باید از شما بیزاری بجوئیم؟! با آنها دوستی کنید و از آنها بیزاری مجوئید، زیرا بعضی از مسلمانان از اسلام یک سهم و بعضی دو سهم... و بعضی هفت سهم دارند... سزاوار نیست بر دوش آن که از اسلام یک سهم دارد به اندازه آن که دو سهم دارد، بار بگذاریم...

۲- بهره گیری از روش های غیر مستقیم

بعضی افراد تحمل شنیدن اندرزها و یا انتقادهای مستقیم را ندارند، از این رو باید برای اصلاح رفتار آنان از روش غیر مستقیم استفاده کرد.

۳- ریشه یابی و درمان

هر خطا و اشتباهی که از دیگران سر می زند، ریشه و عاملی دارد؛ به عنوان مثال گاهی عامل گناه، ریشه روانی دارد؛ مانند کمبود محبت، و گاهی عامل گناه، به مسائل اجتماعی برمی گردد؛ مانند: بیکاری. در این صورت، مبارزه اساسی با انحرافات ناشی از این گونه عوامل، در گرو مبارزه با ریشه هاست؛ یعنی تأمین محبت و نیاز عاطفی برای عامل روانی، یا ایجاد اشتغال برای عامل اجتماعی

۴- بهره گیری از فرصت

ممکن است برخی افراد به راحتی زیر بار حرف حق نروند و به اصلاح رفتار خود نپردازند. برخورد مناسب با چنین افرادی، بهره گیری از فرصت های طلایی است

۵- اقدام همگانی

کار فردی در امر به معروف و نهی از منکر، چندان مفید نیست. همان طور که اگر آب تصفیه شده و پاک را بار دیگر در جویباران رها کنیم، آلوده می شود، محیط اجتماع نیز اگر نورانی نباشد و در برابر آلودگی ها عکس العمل نشان ندهد و یا افراد آلوده و فاسد مورد تشویق قرار گیرند، مبارزه با بی بند و باری ها بسیار مشکل خواهد بود.

۶- برخورد دور از تبعیض

نکته مهمی که باید در اجرای امر به معروف و نهی از منکر مورد توجه قرار گیرد، برخورد عادلانه و به دور از تبعیض، با فسادها و خلاف کاری هاست. در عرصه مبارزه با متخلف، زد و بنده، ملاحظات سیاسی، قومی و منطقه ای، این که فلانی دوست من است یا فلانی وابسته به فلان شخصیت است و نباید با او برخورد کرد و نظایر آن، عامل بی اعتمادی، جری شدن خلاف کاران و در نتیجه دور شدن از هدف های عالی امر به معروف و نهی از منکر است.

۷- نرم خویی و مهرورزی

امر به معروف و نهی از منکر، موضوعی بسیار حساس است و باید با مهر و عطوفت و انتخاب بهترین روش های اخلاقی همراه گردد.

۸- امر به معروف و نهی از منکر با رعایت حقوق

هر چند امر به معروف و نهی از منکر بسیار مهم است، اما نباید در مراحل مختلف آن، حقوق مسلمانان را نادیده گرفت و شخصیت و آبرویشان را مخدوش ساخت و لذا اجازه تجسس و پرده دری و پی جویی گناهان پنهان که در خلوت انجام می شود، به بهانه امر به معروف و نهی از منکر به کسی داده نشده است. [۶]

نتیجه گیری:

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک اصل دینی و وظیفه ی دینی باید توسط تمامی افراد جامعه ی اسلامی که در راس آن ولایت فقیه قرار دارد انجام گیرد و کسی نمیتواند خود را عضو جامعه ی اسلامی بداند و امر به معروف و نهی از منکر را به معنای حقیقی به پا ندارد.

امر معروف و نهی از منکر دارای اصول بسیار دقیق و حساب شده است که ما آن ها را میتوانیم در زندگی بزرگان دین، احادیث و آیات قرآن در یابیم و در زندگی خود به کاربریم و این بیانگر این است که ماباید دست به موشکافی این منابع بزنیم و مطالعه ی بسیار داشته باشیم.

این اصل دینی دارای آداب و شیوه های مختلفی است که باید در موقعیت مناسب خود از آن ها از آنها استفاده کنیم. پس ما باید فردی موقعیت شناس نیز باشیم و این موقعیت شناسی وقتی در انسان به وجود می آید که به مسائل جامعه و زمان خود مشرف باشیم.

رعایت مراتب امر به معروف و نهی از منکر نیز خود تاثیر بسزایی بر کار مادر دو تعیین کننده است.

منابع و ماخذ:

۱. حیدری فرد، غلام علی، آیات و روایات و حکایات درباره امر به معروف و نهی از منکر، اصلاحات اجتماعی، قم، ارم، ۱۳۸۲، جیبی.
۲. عرفانی، قربان علی، امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۴، وزیری
۳. چراغی، ضیاء، امر به معروف و نهی از منکر: موانع و محدودیت ها، کرج، مجذوب، رقعی.
۴. اسلامی، سید حسن، امر به معروف و نهی از منکر، تهران، کتاب همگان، ۱۳۸۵، پالتویی
۵. رضایی راد، عبدالحسین، امر به معروف در ترازوی تاریخ: گامی نوین در فقه سیاسی اسلام، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۴، وزیری.
۶. دشتی، محمد، امام علی (ع) و نظارت مردمی (امر به معروف و نهی از منکر)، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین، ۱۳۸۱، رقعی.
۷. جعفری ریسمانی، رحمت و حسن دهشیری، امام حسین (ع) و آیین امر به معروف و نهی از منکر، قم، نشر روح، ۱۳۸۲، وزیری..